PATYRIMINIO UGDYMO METODO VEIKSMINGUMAS DIRBANT SU SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMAIS JAUNAIS ŽMONĖMIS

TATJANA GUROVA,
PAULIUS GODVADAS

VŠĮ „KITOKIE PROJEKTAI“

Šiame straipsnyje aprašomas patyriminio ugdymo metodo taikymas socialiniame darbe su pažeidžiamais jaunais žmonėmis. Pirmojoje straipsnio dalyje analizuojamas mokymosi iš patirties bei patyriminio metodo dirbant su socialiai pažeidžiamais jaunais žmonėmis naudojimas – esminiai principai ir gairės. Antrojoje dalyje pristatomas empirinis tyrimas, kuriuo siekta išsiaiškinti, kaip patyriminio ugdymo veiklos veikia pažeidžiamų jaunuolių gyvenimą ir savarankišką veikimą. Straipsnio pabaigoje pateikiamos apibendrintos rekomendacijos socialinio darbo praktikams, planuojantiems dirbti patyriminio ugdymo metodu su pažeidžiamais jaunais žmonėmis.

Pagrindiniai žodžiai: socialiai pažeidžiami jaunuoliai, patyriminis ugdymas, bendrieji gebėjimai.

ĮVADAS

Socialinis darbas su pažeidžiamais jaunuoliais Lietuvoje jau yra sukaukęs turtingą praktinę patirtį – įvairios nevyriausybinių organizacijų yra išbandę ir taiko įvairius, dažnai labai skirtingus metodus. Socialinio darbo praktikai, dirbantys su pažeidžiamais jaunuoliais, ieškojo ir tebeieško metodų, kuriančių realius jaunuolių gyvenimo ir savarankiško veikimo pokyčius. Tokie metodai dažnai yra interaktyvūs, „įdarbinantys“ jaunuolio patirtį ir situaciją, reikalaujantys lygiaverčio, bendradarbiaujančio santykio tarp socialinio darbuotojo ir jaunuolio, stiprinantys

jaunuolio savo situacijos suvokimą ir adekvačius pasirinkimus. Vienas tokių metodų yra patyrimo metodas, kuris dėl savo specifikos (interaktyvumo, aktyvaus jaunuolio dalyvavimo, patrauklumo, visapusiškumo) pradėtas taikyti dar 1998 m. Nors Lietuvos socialinio darbo praktikai, eksperimentuojantys su patyriminiu metodu bei nuosekliai jį taikantys ilgesnį laiką, sutaria dėl šio metodo naudos ir poveikio jaunuoliams, giliau ši metodinė patirtis nėra tyrinėta ir pats metodas lietuvių kalba yra dar labai kukliai aprašytas – tėra išleistos kelios metodą aprašančios knygos (Zlataravičienė ir kt. 2006; Deltuva ir kt. 2008; Godvadas ir kt. 2014), todėl praktikoje dažniausiai remiamasi užsienio šalių patirtimi ir įvairiais metodikos mokymo seminarais. Kadangi patyriminio ugdymo metodas taikomas ne tik dirbant su pažeidžiamais jaunuoliais ir turi bent kelias skirtingas kryptis, nėra aišku, kurie metodiniai principai tinkamiausi dirbant su pažeidžiamų jaunuolių grupe ir kaip būtent socialinis darbas šiuo metodu veikia pačius jaunuolius.

Šiuo straipsniu siekiama dviejų pagrindinių tikslų: a) bent glaustai aptarti patyriminio ugdymo metodo bruožus ir jo taikymą dirbant su jaunuoliais ir b) glaustai pristatyti empirinį tyrimą, kuriuo tyrinėtas metodo veiksmingumas dirbant su pažeidžiamais jaunuoliais. Veiksmingumo sąvoka tiek straipsnyje, tiek ir pristatomame tyrime reiškia pirmiausia konkrečius metodo poveikio taškus tikslo grupės požiūriu – t. y. kaip darbas patyriminio ugdymo metodu daro įtaką pažeidžiamų jaunuolių gyvenimui ir savarankiškumui. Nei straipsnio, nei tyrimo tikslas nebuvo kiekybiškai išmatuoti pokyčius, atsirandančius dirbant su pažeidžiamais jaunuoliais patyriminio ugdymo metodu.

SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMŲ JAUNUOLIŲ SĄVOKOS APIBŪDINIMAS SOCIALINIO DARBO GALIMYBIŲ KONTEKSTE

Šiuo straipsniu ir jame pristatomu tyrimu nebuvo siekiama apibrėžti socialiai pažeidžiamų jaunuolių sąvokos, tačiau, be jokios abejonės, ji yra viena iš esminių sąvokų, todėl glaustai bus aptarta. Straipsnyje sąvoka *pažeidžiami jaunuoliai* yra suprantama kaip tokia jaunų žmonių grupė, kuriai būdinga daugiaprobleminė gyvenimo situacija, kylanti bent iš trejų veiksmų: a) makrosocialinių (bendruomeninių), b) socialinių (tarpasmeninių) ir c) asmenybinių. Tokios trys veiksmų grupės

pasirinktos todėl, kad būtent šių veiksmų derinys sukuria situacijas, kurios jaunuolius stumia į gilėjančią socialinę atskirtį, galimybės sulaukti pagalbos vis mažėja, distancija tarp savo įsivaizdavimo apie situaciją ir tikrosios situacijos vis didėja. Dėsninga, kad, siekiant efektyvios pagalbos, socialinis darbas turi stengtis daryti įtaką visoms trimis veiksmų grupėms, tačiau šiame straipsnyje ir pristatomame tyrime daugiau dėmesio skiriama asmenybinių ir socialinių veiksmų grupėms. Pažeidžiami jaunuoliai yra dažnai „iškrite“ iš formalios švietimo sistemos arba joje dalyvauja labai ribotai, todėl vėliau negali įsitvirtinti darbo rinkoje. Daugelis pažeidžiamų jaunuolių yra vartoję narkotines medžiagas ir turi nesaikingo jų vartojimo patirtį. Didelė dalis pažeidžiamų jaunuolių turi įvairiausių elgesio problemų – agresijos, įvairių teisėsaugos pažeidimų ir pan. Šių jaunuolių socialinis tinklas labai ribotas – dažnai neturi vieno ar abiejų tėvų, kitų giminių, labai siauras draugų ratas, beveik nėra kontakto su suaugusiais. Ir galiausiai didelė dalis pažeidžiamų jaunuolių yra patyrę įvairaus pobūdžio smurtą ar prievartą šeimose, bendraamžių grupėse, mokykloje ar kitose institucijose. Dar viena reikšminga problemų grupė – labai silpni asmenybiniai bei socialiniai gebėjimai – savęs pažinimas, planavimas, komunikacija, socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas, savo emocijų pažinimas ir kt. Plačiau specifines pažeidžiamų jaunuolių sunkumų grupes aprašo Goldsteinas (1994). Tai gi šiame straipsnyje ir jame pristatomame tyrime pažeidžiami jaunuoliai suprantami kaip multiprobleminės situacijas išgyvenantys, su ne vienu specifiniu, aukščiau aprašytu sunkumu susiduriantys jauni žmonės.

PATYRIMINIO UGDYMO SAMPRATA IR ESMINĖS METODINĖS GAIRĖS DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMAIS JAUNUOLIAIS

Pačia plačiausia prasme, patyriminio ugdymo metodas – tai savo būties ir veikimo aplinkoje apmąstymas ir įprasminimas. Siauresne, ypač socialinio darbo praktikos prasme – tai daugiau ar mažiau struktūruotas ir kryptingas žmogaus socialinio veikimo apmąstymas ir įprasminimas, vedantis į adekvačius situacijai elgesio pokyčius.

Yra dar keletas patyriminio ugdymo apibrėžimų. Bene tinkamiausia mūsų tyrinėjamai sričiai pateikia Luckneris ir Nadleris (1997, p. 16): „Patyriminis ugdymas – tai mokymasis iš patirties. Tai procesas, kai

iš tiesioginio patyrimo asmuo įgyja žinių, įgūdžių ir suformuoja savo vertybes“.

Kaip iš tikrųjų žmonės „mokosi iš patirties“? Plačiausiai žinomą atsakymą į šį klausimą pateikia Dewey'aus ugdymo filosofija (1997). Jis pabrėžia, kad ugdymui svarbiausia patyrimo pobūdis. Dewey'aus prielaida, kuria grindžiami patyriminio ugdymo ciklo ratai, yra ta, kad žmonės mokosi patirdami, kai kurie patyrimai yra ugdomojo pobūdžio, o kai kurie ugdo netinkamai. Visos patirtys suprantamos kaip tęstinės, t. y. kiekviena patirtis veikia vėlesnius patyrimus. Ugdytojas yra atsakingas už patyrimų, kurie teigiamai veiktų kiekvieno individo galimus patyrimus ateityje, sukūrimą ir organizavimą. Kitaip sakant, „geri potyriai“ motyvuoja, skatina ir įgalina ugdytinius tęsti, išgyventi vertingesnius mokymosi patyrimus, o „prasti potyriai“ dažniausiai lemia ugdytinio užsisklendimą nuo galimų teigiamų patirčių ateityje (Smith, 2008).

Dewey'us pabrėžia patyrimo subjektyvumą. Anot jo, posakis „vienam žmogui mėsa, kitam – nuodai“ tinka ir ugdymui. Taigi ugdytojas privalo nuolat būti atidus individualiam unikalumui, besireiškiančiam ugdytinių kilme, asmenybe, mokymosi stiliumi ir t. t. (Smith, 2008). Rogersas (1994) dažnai pabrėžia, jog mokytojai iš esmės negali kontroliuoti to, ką ugdytiniai išmoksta. Mes galime tik prognozuoti galimus mokymosi rezultatus bei sudaryti erdvę mokytis iš konkretaus patyrimo.

Patirtinio ugdymo asociacija (Association of Experiential Education), tarptautinė organizacija, burianti žmones ir organizacijas, užsiimančias patyriminio ugdymo veiklomis, pateikia savo 2006 m. suformuluotą ir tebenaudojamą patyriminio ugdymo metodo apibrėžimą – tai procesas, kurio metu dalyviai per tiesioginį patyrimą įgyja žinių ir įgūdžių, kurias vėliau gali pritaikyti kasdienėje veikloje.

Esminius šio apibrėžimo elementus aptarsime plačiau (Godvadas ir kt., 2014).

Organizuotas procesas. Gyvenime mes daug išmokstame spontaniškai, iš atsitiktinės patirties, kuri pasirodė reikšminga ir kurią apmąstčius pavyko susiformuluoti pamokančias išvadas. Tačiau kalbėdami apie patirtinį ugdymą turime omenyje ugdymo ar terapiniu tikslu kryptingai suorganizuotą procesą.

Tiesioginis patyrimas. Dirbama su realia asmenine patirtimi, o ne analizuojant kitų žmonių patyrimą, ne fantazuojant „kas būtų, jeigu būtų“.

Konstruoja žinias ir įgūdžius. Konstravimo terminas ir požiūris ateina iš konstruktyvizmo paradigmos. Ši paradigma teigia, kad kiekvienas asmuo yra unikalus ir jis, remdamasis autentiška savo patirtimi, naudodamas savo terminus ir patirties organizavimo, įvardijimo būdus, konstruoja savas, autentiškas išvalgas ir išvadas. Kitaip sakant, asmuo žinias perima ne iš išorinio šaltinio (eksperto ar knygos), o žinojimą kuria pats žvelgdamas į savo patyrimą. Todėl patirtinis ugdymas dažniausiai neprognozuoja, ko tiksliai kiekvienas asmuo išmoks ir kokie tiksliai pokyčiai įvyks.

Įvairios patirtinio ugdymo veiklos. Kiekvienam patirtinio ugdymo proceso dalyviui yra galimybė aktyviai dalyvauti patirtinio ugdymo veiklose. Dažniausiai, siekiant didesnio dalyvių įsitraukimo, susidomėjimo ugdymo procesu, parenkamos patrauklios, nekasdieniškos veiklos. Veiklos naujumo elementas padeda patyrimo dalyviams „išlipti“ iš nusistovėjusių stereotipų apie save ir kitus. Neapibrėžtumas, naujumas skatina mokymąsi, naujų elgesio būdų paiešką.

Patirties apmąstymas ir analizė. Ugdymas vyksta įvardijant, ką jaunuoliai pastebėjo, kokius jausmus ir mintis tai sukelia, prie kokių išvalgų ar išvadų tai veda. Skirtingi tos pačios grupės jaunuoliai, būdami toje pačioje vietoje tuo pat metu, atlikdami tą pačią veiklą, atkreipia dėmesį į skirtingus, jiems svarbius dalykus, formuluoja sau svarbias išvadas. Patirtinio ugdymo literatūroje šis ugdymo proceso etapas vadinamas patirties refleksija.

Išvalgų integravimas. Tai paskutinis patirtinio proceso etapas, kurio metu suformuluotos išvados susiejamos su įprastine veikla arba elgesio būdais, siekiama koreguoti pagal jas savo elgesį ar reakcijas, jeigu asmeniui pasirodo tai reikalinga.

Patyriminis ugdymas daugiausia yra pagrįstas humanistinėmis vertybėmis. Jis yra paremtas šiais esminiais principais (Deltuva ir kt., 2008):

- Kiekvienas žmogus patiria ir suvokia pasaulį unikalčiai. Niekas negali suvokti pasaulio taip, kaip kitas, todėl, siekiami pasaulio pažinimo, turime dalytis savo subjektyviais patyrimais ir suvokimu. Kiekvieno žmogaus patyrimas ir suvokimas nuolat keičiasi.
- Dėl savo subjektyvumo, kiekvienas žmogus yra unikalus ir kartu besąlygiškai laisvas – jokios aplinkybės negali atimti pasirinkimo ar sprendimo laisvės. Todėl patyriminio ugdymo metodai

pabrėžia dalyvių laisvę patiems ieškoti sau svarbių išvadų, susijusių su asmeniškai svarbiomis temomis.

- Būtis „čia ir dabar“ yra vienintelė būtis, kurią galime iš tikrųjų patirti. Tai, kas buvo, yra tik prisiminimai, o tai, kas bus, – fantazijos. Žmogus savitai „apsisaugo“ nuo „čia ir dabar“ būties, susikurdamas iliuzijas apie tai, kas yra. „Čia ir dabar“ būties išgyvenimas yra glaudžiai susijęs su prasmės paieška, kuri yra esminis žmogiškosios būties ir asmenybės augimo variklis. Patyriminis ugdymas remiasi dabarties momento įsisąmoninimu ir iliuzijų apie šį momentą mažinimu.
- Jokia patirtis savo prigimtimi nėra nei gera, nei bloga. Priklausomai nuo to, kaip žmogus ją interpretuoja, patirtis įgauna vienokią ar kitokią prasmę.
- Asmenybės pagrindą sudaro integruojanti kūrybinė jėga. Patyriminio ugdymo požiūriu, šis teiginys reiškia, jog pasitikima tuo, kad žmonės gali niekieno nevadovaujami tobulėti patys, kurti geresnius bendro darbo ar bendro buvimo būdus ir pan.
- Pagrindinis patyriminio ugdymo išskirtinumas yra tai, kad programos dalyvis laikomas ne mokymo ar instruktavimo objektu, o mokymosi subjektu, t.y. mokymas nėra traktuojamas kaip žinančiojo pagalba nežinančiajam. Mokymosi procesas suprantamas kaip skirtingus vaidmenis ir skirtingą patirtį turinčių mokymosi dalyvių sąveika, kurios pagrindinis tikslas – intensyvinti ir efektyvinti ieškojimų ir atradimų procesą. Mokymo programų (seminarų) vadovai labiau atsakingi už mokymo proceso ir mokymosi sąlygų organizavimą, o mokymosi dalyviai labiau atsakingi už išmokimo rezultatus ir savo atradimus bei galutines išvadas. Tačiau aišku, kad tiek mokymo organizatoriai daro įtaką išmokimo rezultatams, tiek mokymo dalyviai daro įtaką mokymosi procesui (Deltuva ir kt., 2008).

Taigi patyriminio ugdymo metodas dirbant su pažeidžiamais jaunuoliais įgyvendinamas keturiais pagrindiniais žingsniais: 1) kryptingai organizuojant neįprastą, patrauklią, bet ir su iššūkiu patirtį; 2) organizuojant šios gyvos patirties refleksiją (tyrinėjimą, įsivardijimą); 3) apibendrinant refleksijos medžiagą ir padedant formuluoti sau reikšmingas išvadas bei atradimus; 4) taikant šias išvadas gyvenime, „išbandant“ atradimus

ir praktikuojant pasirinkimo keistis ar nesikeisti laisvę. Šiuos žingsnius apibrėžia ir Kolbas, vienas patyriminio ugdymo teoretikų (1983). Pagrindinės metodinės gairės, kurios reikšmingos specifiškai pažeidžiamų jaunuolių tikslo grupei: a) dirbama ne su „teoriniu“ ar „išoriniu“ turiniu, bet su gyva, realia patirtimi; b) vengiama moralizavimo, remiamasi nevertinančiu patirties tyrinėjimu ir refleksija; c) išitraukiama į įdomias, neįprastas ir su iššūkiu aktyvias veiklas – apskritai veikiama, ne fantazuojama apie veikimą; d) socialinis darbuotojas yra ne „tiesos žinovas“, bet aktyvus dalyvis, konsultantas, kartu dalyvaujantis veikloje; e) išvados „patikrinamos“, gerbiama jaunuolių laisvė apsispręsti, ar keisti ir kaip keisti savo elgesį.

PATYRIMINIO UGDYMO METODO VEIKSMINGUMO TYRIMO APRAŠYMAS

Esminis vykdyto tyrimo objektas buvo patyriminio ugdymo metodo seminaro veiksmingumas dirbant su pažeidžiamais jaunuoliais. Esminis tyrimo tikslas ir uždaviniai buvo tyrinėti patyriminio metodo poveikį jaunuolių akimis ir aprašyti jo įtaką jaunuolių gyvenimui ir savarankiškumui, taip pat aprašyti taikymo ribas bei galimybes ir sėkmingo taikymo prielaidas. Tyrimas vyko 2009 metų balandžio – gegužės mėnesiais vykusio patyriminio seminaro metu, kuriame dalyvavo socialiai pažeidžiamų jaunuolių grupė. Šis seminaras buvo įgyvendinamas bendradarbiaujant dviem organizacijoms: Socialinės ir psichologinės pagalbos fondui (toliau – SPPF) ir Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ Amatų centrui. Tyrimo tikslas – nustatyti patyriminio ugdymo metodo veiksmingumą dirbant su socialiai pažeidžiamais jaunuoliais. Tyrime dalyvavo 9 pažeidžiami 14–20 metų amžiaus jaunuoliai ir 3 patyriminio ugdymo ekspertai socialiniai darbuotojai. Duomenims rinkti naudoti šie metodai: 1) grupinė diskusija, vykusio paties seminaro metu; 2) pusiau struktūruotas siūlinis naratyvinis interviu su seminare dalyvavusiais jaunuoliais. Pirmasis interviu buvo atliekamas praėjus mėnesiui po seminaro, antrasis – praėjus dešimčiai mėnesių; 3) ekspertų Focus grupė. Duomenų analizė buvo atliekama naudojant grindžiamosios teorijos (angl. *grounded theory*, pagrindiniai atstovai – B. Glaseris ir A. Straussas) koncepcijos duomenų analizės metodikos vieną iš žingsnių – atvirą kodavimą. Analizė buvo sudaryta iš šių žingsnių: 1) duomenų transkripcija,

2) parafravimas, 3) konceptualizavimas, 4) kategorizavimas¹, 5) empirinis generalizavimas². Kiti du grindžiamosios teorijos kodavimo etapai – aksialinis kodavimas ir selektyvinis kodavimas – šiame darbe atliekami nebuvo.

TYRIMO REZULTATAI

Socialiai pažeidžiamų jaunuolių tyrimas leido išskirti pagrindines patyriminio ugdymo metodo savybes, dėl kurių jis yra naudingas dirbant su šia grupe, bei padėjo nustatyti jo ribas ir galimybes.

Interviu su jaunuoliais padėjo jiems patiems dar kartą reflektuoti seminare įgytą patirtį, tad tai gali būti laikoma refleksijos pratėsimu. Svarbu pastebėti, kad akivaizdžiai keitėsi grupės aptarimo, pirmojo ir antrojo interviu metu vykusių kalbėjimų kokybė – nors pagrindinės temos buvo tos pačios, jaunuolių išvalgos nuo labiau emocingų pereinavo prie abstraktesnių išvalgų.

Toliau tekste esančios „seminaro“ ir „žygio“ sąvokos vartojamos kaip tapačios, nes tiriamųjų tekstuose jos neatsiejamai susipynusios. Taip nutiko, kad seminaras nuo pradžios buvo pristatomas kaip žygis, siekiant sumažinti dalyvių pasipriešinimą ugdomajai veiklai, kuris buvo jaučiamas bendro darbo pradžioje.

Centro darbuotojo bei ekspertų Focus grupės išvalgos apie metodo taikymą toliau pristatomos tik kaip jaunuolių pasakojimus papildanti informacija.

„Adrenalinas veža“³

Apie seminarą tiriamieji pasakojo emocionaliai, „nes ten viskas kitaip“. Nekasdienė aplinka žadino jų smalsumą labiau pažinti gamtą bei visas seminaro apylinkes. Jaunuoliams įstrigo sutikti gyvūnai, miškas, upė.

¹ Nuo šio analizės žingsnio visi jaunuolių interviu analizuojami kartu. Pirmieji trys analizės žingsniai atliekami su kiekvienu interviu atskirai.

² Toliau tekste pateikiamas penktasis interviu analizės etapas – empirinis generalizavimas.

³ Čia ir toliau kaip antraštės naudojamos citatos iš pačių tiriamųjų pasakojimų. Nemažai citatų (visos jos rašomos kursyvu ir tarp kabučių) pateikiama ir tekstuose. Siekiant maksimalaus autentiškumo, pati interviu dalyvių kalba paliekama netaisyta.

Seminaro aplinka ir veikla sukėlė daugiausia išpūdžių. Visi tiriamieji šnekėjo apie tai, jog jautėsi pavargę, bet nuovargis buvo malonus, poilsis užsitarnautas, tad buvo verta dėti pastangas. Jaunuoliai džiaugėsi tuo, kad pavyko pasiekti jų pačių užsibrėžtus tikslus ir nueiti tą maršrutą, kuris iš pradžių atrodė labai sudėtingas ir neįgyvendinamas. Galima būtų daryti prielaidą, jog dalyviams svarbu buvo įveikti atstumą tiek pėsčiomis, tiek plaukiant ir pati kelionė suteikė šiai aplinkai kitoniškumo palyginti su kitomis vietomis, kuriose tiesiog praleidžiamas laisvalaikis. Tiriamieji pabrėžė, kad norėtų dar kartą eiti į tokį žygį, tik jau dabar norėtų ilgesnio ir sudėtingesnio maršruto. **Sėkmės jausmas** skatina juos kelti didesnius tikslus ir jų siekti.

Ankstesnė jaunuolių buvimo gamtoje patirtis tik patiprino norą dalyvauti šiame seminare. Du tiriamieji pasakojo, kad jie jau anksčiau yra buvę panašiuose žygiuose, tad ir prieš šį „žinojo, kad viskas bus gerai“. Jaunuoliai išskyrė seminaro organizavimo skirtumus, tačiau akcentavo, jog svarbiausia yra pati gamta ir veikla, o ne dalyvių skaičius ar jų asmeninės savybės. Vienam iš tiriamųjų nauja patirtis buvo buvimas gamtoje be alkoholio. Paklaustas, kaip jam sekėsi negerti tiek laiko, jis minėjo, kad tai yra visiškai nelyginami dalykai. Esą smagu eiti su draugais į mišką bei dalyvauti tokia žygyje, kur yra svarbu „*įveikti save ir apsinešti nuo nuovargio*“.

Taip pat tiriamieji pastebėjo, kad šis seminaras išsiskyrė tuo, jog žygio metu sudėtingos situacijos buvo „tikros“, natūralios, o ne dirbtinai sukurtos. Tiriamiesiems paliko išpūdį dėl per didelio dalyvių atsipalaidavimo įvykęs grupės įstrigimas su plaustu upėje, kai reikėjo rasti tinkamą sprendimą, kaip išplaukti. Buvo jaučiamas tikras pavojus, kad jaunuoliai gali įstrigti toje vietoje ilgą laiką. Tikrumo situacijoms suteikdavo ir tai, kad dalyviai patys priimdavo sprendimus, kaip elgtis ir ką daryti, bei vadovų nesikišimas į nesudėtingas konfliktines situacijas.

Nakvynė ir maitinimasis gamtoje taip pat kėlė teigiamus išpūdžius. Entuziastingiausiai buvo akcentuojama, kad viskas žygyje buvo „*kitaip*“, kad pagyvenus gamtoje įmanoma kitaip vertinti kasdienės aplinkos dalykus. Tiriamieji akcentavo, kad kartais yra naudinga pabūti aplinkoje, kurioje buitįs yra labai paprasta, o maisto gaminimas yra jų pačių atsakomybė.

Centro darbuotojas pastebėjo, jog teigiamas emocinis jaunuolių nusiteikimas buvo dar ir grįžus po seminaro į centro veiklą – jie aktyviau ėmėsi įvairių užduočių bei dalijosi darbais, tad galima teigti, kad teigiama patirtis ir sėkmės jausmas atšviežino centre nusistovėjusią rutiną. Taip pat darbuotojas atkreipė dėmesį, kad įgyta teigiama patirtis bei dalyvių noras dalyvauti panašiose veiklose padeda darbuotojams lengviau įtraukti jaunuolius į kitas stovyklas ar programas, todėl jaunuoliai gali plėsti savo teigiamos veiklos spektrą bei patirtį įvairesnėse srityse.

Ekspertai akcentavo, kad jaunuoliams patyriminių seminarų metu yra svarbu *„užduočių kaip iššūkio iškelimas ir jų įveika, mokomasi siekti tikslų ir įveikti kliūtį“*. Galima būtų teigti, jog seminaras yra palanki aplinka išsiskirti apčiuopiamus tikslus, kurių pasiekimas didina pasitikėjimą savo jėgomis bei skatina siekti didesnių rezultatų.

„Elgesys pas mane keičiasi kiekvieną dieną“

Kalbant su tiriamaisiais apie jų elgesį po seminaro, apie tai, kas daro įtaką jų pačių elgesiui, jie negalėjo įvardyti konkrečių situacijų ar aplinkybių, kas juos veikia vienoje ar kitoje situacijoje. Anot jų, elgesys labiausiai priklauso nuo nuotaikos: *„Kuomet man liūdna, tai esu ramus, o kai linksma, tai galiu ir iškrėsti ką nors“*. Taigi giliau analizuoti savo elgesį jaunuoliai nebuvo pajėgūs. Dar interviu metu išryškėjo, jog tiriamųjų elgesys priklauso ne tik nuo jų, bet ir nuo jiems svarbių aplinkinių nuotaikų, tačiau konkrečių pavyzdžių jie pateikti negalėjo. Atsimindavo tik tuos momentus, kada jiems atrodydavo, kad jų elgesys sulaukdavo neadekvačios reakcijos (esą dėl aplinkinių blogos nuotaikos). Nors patys tiriamieji įvardija, kad seminaro metu *„elgiausi gerai, pagal taisykles“*, tačiau negalėjo pasakyti, pagal kokias konkrečiai taisykles jie elgėsi. Galima būtų daryti prielaidą, jog tiriamieji stengėsi elgtis taip, kaip suprato būsią tinkama, be to, seminaro metu nesulaukė neadekvačios kitų grupės narių ir vadovų reakcijos į savo elgesį, todėl jiems susidarė įspūdis, kad jie elgėsi tinkamai. Kadangi jaunuoliai patys negali atpažinti, kas veikia ar keičia jų elgesį ir dažnai reaguoja į aplinkinių nuotaikas, jiems yra sudėtinga dalyvauti elgesio korekcijos programose. Jiems būtų naudingesnės tokios programos, kuriose būtų mokomasi atpažinti savo jausmus bei reakcijas į įvairias situacijas ar žmones.

Taip pat tiriamieji pastebėjo, jog „*centre ir namie aš kitoks nei per žygį*“. Kitoniškumas buvo suvokiamas iš tam tikrų elgesio normų suvokimo ir laikymosi. Seminare jie „*stengėsi*“ suprasti, ką reikia padaryti vienoje ar kitoje situacijoje, o savo kasdienėje aplinkoje jiems tarsi viskas aišku, nes kiti jiems pasako, kaip reikia elgtis. Galima teigti, jog nekasdieniškoje aplinkoje jaunuoliai labiau stengiasi įsigilinti į konkrečią situaciją bei rodo savo iniciatyvą.

Vienas tiriamųjų minėjo, kad dalyvauti seminare jam padėjo apsispręsti staigus pasiūlymas ir tai, kad nebuvo laiko svarstyti. Kadangi jis nėra linkęs pasverti vieno ar kito gaunamo pasiūlymo, jis elgiasi „*tiesiog pagal tuo metu esančią nuotaiką*“. Svarbu pastebėti, kad jaunuolis tai įvardijo kaip privalumą, kuris padeda jam patirti nuotykius, per daug nesvarstant, ar jam to reikia.

Ekspertai pabrėžė, kad vykusiuose seminaruose ir po jų pastebėdavo tam tikrą jaunuolių elgesio pokytį: atsiranda nedidelė pauzė tarp stimulo ir reakcijos. Pauszės atsiradimą lemia vykstančios refleksijos, kitų žmonių elgesio pavyzdys bei mokymasis elgtis kitaip, „*kai kas nors sunervina*“. Galima teigti, kad seminaro metu **dalyviai mokosi išbūti įtampoje**, kurią sukelia įvairūs stimulai.

„Nesuprantu, ko klausiu“

Tiriamieji tiek aptarimo metu per seminarą, tiek po to vykusių interviu metu kalbėjo apie tai, kad „*nemoka paaiškinti*“. Jie galėdavo papasakoti konkrečius momentus, tačiau sunkiai išskirdavo jiems labiausiai įstrigusius įvykius ir vengdavo tai daryti pabrėždami, kad jiems įstrigo viskas ir patiko viskas. Beveik kiekvieną klausimą interviu metu jie tikslinosi, aptarimo metu seminare prašė pateikti pavyzdžių, kaip kalbėti apie jiems įstrigusius įvykius. Klausiant apie jausmus, dažniausiai viskas būdavo „*normaliai*“ arba linksma, kartais jaunuoliams pritrūkdavo žodžių: „*Nežinau, kaip išsireikšti*“. Galima teigti, kad tiek dėl patirties stokos, tiek dėl riboto asmeninio vartojamo žodyno **tiriamieji neturi reflektavimo įgūdžių**, todėl jiems tiek seminaro metu, tiek kasdieniame gyvenime yra sunku įvardyti savo jausmus ar suvokti, kas sukelia vienas ar kitas jų reakcijas. Tačiau svarbu pastebėti, kad jie jaučia refleksijos alkį: seminaro metu vieną vakarą dalyviai savo iniciatyva organizavo dienos aptarimą, per interviu jaunuoliai prašydavo jų dar ko nors paklausti ar turėdavo dar ką papasakoti po pokalbio.

Centro darbuotojas pastebėjo, kad grįžę iš seminaro jaunuoliai nepaprastai daug šnekėjo. Buvimas seminare padėjo jiems sukaupti patirties, apie kurią norėjosi pasakoti. Toks pasakojimas iš esmės skyrėsi nuo jų kalbėjimo centre organizuojamose grupėse dėl to, kad jaunuoliai taip pat nesupranta, apie ką jose reikia kalbėti. Nors po seminaro jie daugiausia kalbėjo apie tai, ką jie veikė ir apie savo elgesį, tikėtina, kad tai gali tapti postūmiu kalbėtis apie jausmus ar reflektuoti savo patyrimą.

Ekspertai taip pat įvardijo, kad pažeidžiamų jaunuolių „*verbaliniai įgūdžiai nėra jų stiprioji pusė*“. Jiems sudėtinga aptarinėti abstrakčius dalykus, dažnai savo gyvenimo ankstesnės patirties nėra linkę pasakoti, tad patyriminio ugdymo seminarai jaunuoliams yra galimybė kaupti teigiamą patirtį veikiant, o ne dalyvaujant grupėse, nes jie nesupranta, ką jose reikia daryti.

„Čia nesumeluosi“

Pasakodami apie savo patirtį seminaro metu, tiriamieji taip pat pasakojo, kad ten „*buvo patys savimi*“. Konkreti veikla jiems patiems padėdavo atpažinti ir sukonkretinti savo poreikius dabarties momentu – „*supranti, kiek mažai reikia*“. Seminare jiems būdavo svarbu patiems suprasti, ką jie nori daryti. Kadangi jie nejautė spaudimo imtis vienos ar kitos veiklos, tai skatino juos pačius imtis iniciatyvos arba nedaryti nieko, suvokiant to pasekmes. Tokia situacija skatindavo juos „*stengtis daryti, nes tau irgi to reikia*“.

Nors dauguma dalyvių buvo pažįstami jau prieš seminarą, bendra veikla padėjo kurti naują grupės istoriją be jokių priešistorijų ar dalyvių „*antpečių*“, turėtų gyvenant mieste – „*kietas buvo tas, kas čia daugiau padarydavo ar nebijodavo imtis, ne tas, kuris šiaip kietas*“. Svarbu pastebėti, kad tiriamieji seminaro metu pastebėdavo, kada kiti dalyviai meluoja ar apsimetinėja, ir tai jiems nepatikdavo. Tiriamieji pasakodavo įvairius atvejus, pvz., kaip vienas dalyvis prisiėmė kito dalyvio nuopelnus („*jis pasakojo, kad vedė grupę, nors niekas nematė, kad jis vestų*“) ar apie kitų dalyvių nenorą prisipažinti, kad jiems sunku ir pasišalinimą iš situacijos, o ne bandymą išbūti tame sunkume. Seminaro metu dalyviai dėl tokių situacijų nekonfliktuodavo, tačiau apsimetinėjimus jie pastebėdavo greičiau ir ryškiau negu kasdienėse situacijose ir apgailestaudavo, kad „*kai kurie patys nenori pabandyti*“ naujos veiklos ir būti čia ir dabar. Jaunuoliai,

matydami, kad kiti grupės nariai nerimauja dėl savo galimybių atlikti vieną ar kitą užduotį, stengdavosi padėti, o tokio nerimo demonstravimą vertindavo kaip teigiamą ir svarbų dalyką palyginti su tuo, kad kiti žodžiais demonstruodavo savo galią, tačiau nebūdavo pajėgūs atlikti konkrečių užduočių arba priiimti atsakomybės už grupės vedimą.

Ekspertai pastebėjo, jog dirbant patyriminio ugdymo seminaruose svarbu būti „tikru, nes jaunuoliai tikrina, ar tu čia dirbi, ar gyveni su jais“. Nuoširdumas ir atvirumas yra būtini ne tik tarp grupės dalyvių, bet ir tarp visų vienaip ar kitaip seminaruose dalyvaujančių žmonių.

„Buvot lygūs su mumis ir buvot visą laiką“

Tiriamieji seminaro vadovų ir grupės santykius įvardijo kaip „fainus“ ir lygiaverčius. Jiems buvo svarbu, kad ant jų „nerėkė“, kad vadovai darė viską kartu su jais: ėjo tuos pačius atstumus, nešė tokį patį svorį bei miegojo ir valgė kartu. Paprašyti apibūdinti vadovų darbą seminare, jie įvardijo jį kaip „tiesiog buvimą kartu“ bei įsikišimą į grupėje pasitaikydavusias kritines situacijas. Iš pradžių grupės dalyviams buvo neįprasta, kad vadovai nesudarinėjo jiems dienotvarkės bei nereguliavo maršruto, tačiau po to visi pastebėjo, kad tai jiems padėjo daugiau pradėti tartis tarpusavyje ir priimti savarankiškus sprendimus. Taip pat seminaro dalyviai jautė vadovų paramą, kai jos tikrai reikėjo: paaiškinimai, kaip naudotis žemėlapiu, kompasu, pagalba išsirengiant stovyklavietę ar gaminant maistą. Tiriamieji akcentavo: „Jei būtumėt per daug padėję, būtume patys nedarę“. Vienas iš tiriamųjų jautė dėkingumą dėl parodyto rūpesčio, kuomet jie vėlavo į seminarą, kiti pabrėžė, jog be vadovų šis seminaras iš viso nebūtų įvykęs. Galima teigti, kad vadovo vaidmuo patyriminio ugdymo seminare yra padėti jį organizuoti ir suteikti reikiamą pagalbą dalyviams tuomet, kai ji būtina.

Ekspertai akcentavo, kad užmegzti lygiavertį santykį su dalyviais nėra lengva. Dėl jiems būdingo užsidarymo nuo kitų žmonių jaunuoliai nėra linkę atvirai bendrauti su žmonėmis iš kitokios negu jų aplinkos. Tad santykio kūrimui padeda bendra veikla, darbas seminaro metu ir natūraliai kartu praleistas laikas. Taip pat ekspertai pastebėjo, jog seminaro kokybei yra svarbūs „tikri, o ne sintetiniai santykiai“. Tikro santykio užmezgimas ir jo plėtojimas yra naudingas pats savaime kaip „koreguojantis santykio patyrimas“ – jaunuoliams suteikiama **galimybė**

būti ir išbūti natūraliai pozityviame santykiyje. „Užtenka būti tiesiog šalia. Nereikia jiems aiškinti, kaip jie turi gyventi ar kaip jie turi elgtis. Jei jiems kas nors įdomu, jie tiesiog patys ateis ir paklaus. Jei matys, kad tu esi nuoširdus ir pasiruošęs kalbėtis“. Lygiavertį santykį ekspertai įvardija kaip vieną stipriausių šio metodo pusių, laiko didžiausiu jo išskirtinumu – yra laiko santykio užmezgimui bei jo vystymui.

„Buvimas su kitais keitėsi“

Kadangi tiriamieji yra skirtingai įsitraukę į centro veiklą, tai kitų grupės narių pažinimas buvo skirtingo laipsnio: vienas tiriamasis visus seminaro dalyvius pažinojo gerai, kiti du gerai pažinojo pusę grupės, o kitus jos narius pažinojo tik iš trumpalaikių susitikimų. Vis dėlto visi trys akcentavo, kad seminaras jiems padėjo labiau pažinti kitus grupės narius. Susipažinimui padėjo bendra veikla ir jos planavimas, aptarimai viso seminaro metu ir po jo. Tiriamieji pastebėjo, jog seminaro pradžioje jie daug kalbėjo tiesiog apie nesvarbius dalykus, po to pokalbiai pasidarė asmeniškesni. Tam įtakos turėjo bendra veikla bei sudėtingų situacijų sprendimas. Patys jaunuoliai minėjo, jog labiausiai juos grupėje erzindavo tie žmonės, kurie tik apsimesdavo, kad ką nors daro. Jiems norėdavosi palaikyti tuos grupės narius, kurie stengdavosi ir prisiimdavo atsakomybę už grupės vedimą su žemėlapiu, nors jiems ir ne visuomet sekdavosi. Tie tiriamieji, kurie iš pradžių buvo ne su visais pažįstami, pasakojo apie tai, jog seminaras jiems padėjo susipažinti su kitais centro lankytojais. Visi sakė, kad pradėjo labiau pasitikėti seminare buvusiais žmonėmis. Visiems įstrigo grupėje vyravęs geranoriškumas ir vienas kito palaikymas.

Taip pat tiriamieji pastebėjo, jog seminare keitėsi ir bendrų veiklų pasiskirstymas tarp grupės narių. Iš pradžių ne visuomet buvo aišku, kas ir ką turi daryti, bet po tam tikro laiko daugelis grupės narių tiesiog žiūrėdavo, kuo gali būti naudingi ir įsitraukdavo į konkrečias veiklas. Laikui bėgant kiekvienas pažino savo galimybes ir stengdavosi prisidėti ten, kur jautėsi naudingiausias.

Tiek aptarimo metu, tiek per interviu buvo pasakojama, kad nenoras prisiimti atsakomybę už grupės vedimą žygio metu taip pat buvo susijęs su dalyvių jaučiama baime dėl neigiamos kitų reakcijos nesėkmės atveju. Tačiau grupės vedimo patirtis jiems suteikė galimybę išmokti paprašyti

pagalbos, kai jie abejodavo dėl savo sprendimų, ir tai tiriamieji įvertino kaip jiems svarbų momentą būnant grupėje kartu.

„Aptarimas padeda pamatyti, kaip kas buvo“

Nors, kaip jau minėta, šie jaunuoliai neturi reflektavimo įgūdžių, aptarimus grupės nariai mato kaip naudingus seminaro elementus. Aptarimus jie suskirstė į dvi dalis: pristatomieji, kuomet yra aiškinamos užduotys, saugumo taisyklės ar mokoma naujų įgūdžių, bei išpūdžių pasidalijimo aptarimai. Pristatomųjų aptarimų metu jaunuoliams svarbu būdavo priimti ir įsiminti būtiną informaciją, nors kartais nepavykdavo visko suprasti iš karto. Tiriamuosius erzindavo tie dalyviai, kurie aptarimų metu būdavo išsiblaškę ir nesiklausydavo. Interviu metu jie pastebėjo, jog saugumo taisyklių nesilaikydavo būtent tie išsiblaškęliai. Pasidalijimo aptarimų nauda buvo įvardijama kaip keleriopa: naudinga sau pačiam susidėlioti, kaip kas vyko, ir naudinga išgirsti, kaip sekėsi kitiems. Vienas tiriamųjų prisipažino prieš aptarimus jausdavęs nerimą dėl to, kad nežinodavęs, ką jis gali papasakoti. Tačiau interviu metu jis akcentavo: *„Kai išgirsti, ką kiti kalba, tai pagalvoji, kiek tau tai buvo svarbu ir atsimeni, kad daug visko vyko“*.

Taip pat svarbu pabrėžti, jog tiriamieji kaip svarbius aptarimus įvardija tuos, kurie vyko jų pačių iniciatyva – vieną vakarą po dienos darbo bei sustojus tvarkyti plaustų, kai būdavo poreikis aptarti jų bendrą darbą. Jaunuoliai aiškiai susiejo bendros veiklos kokybinį pokytį su aptarimų metu išsakytomis problemomis ir jų metu atsiradusiais susitarimais.

Galima teigti, jog tiriamiesiems **aptarimai yra naudingi dėl po jų vyks-tančių pokyčių grupėje, taip pat jie prisideda prie platesnio savo pa-tirties suvokimo**, tačiau jie aptarimų nemato kaip savęs pažinimo būdo. Ekspertai aptarimus įvardija kaip vieną svarbiausių seminaro elemen-tų – jų metu ne tik mokomasi reflektuoti įgytą patirtį, bet ir atsiranda galimybė suvokti priežastinius ryšius tarp savo elgesio ir / ar savijautos. Nors aptarimai patys savaime jau yra nauja patirtis, ekspertai pabrėžia, kad intensyvios konkrečios patirties turėjimas prieš aptarimus padeda mokytis šnekėti apie tai. Taip pat ekspertai pastebėjo, jog pačių jaunuolių inicijuojami aptarimai jiems yra aktualesni. Tačiau norint, kad jie vyktų, jaunuoliai turi turėti nors nedidelę dalyvavimo aptarimuose patirtį.

„Visiems gyriausi, kad iš gamtos parėjau“

Interviu metu paaiškėjo, jog tiriamieji neturi plataus artimųjų rato, kur jie galėtų pasidalyti išpūdžiais po seminaro. Savo išpūdžiais jie dalijosi su tais žmonėmis, kurie yra turėję žygių patirties arba norėtų užsiimti panašia veikla. Pasakojimuose apie seminarą dominavo pokalbiai apie sunkumus ir „*ekstrymą*“, jautėsi jų pačių pasididžiavimas, kad pavyko įveikti maršrutą ir visas užduotis. Taip pat tiriamieji pasakojo, kad jų aplinkoje „*ne kiekvienas gali sau leisti*“ dalyvavimą tokiose veiklose, todėl savo pačių išitraukimą į grupės veiklą vertina kaip sėkmę ir jų išskirtinumą. Pasakodami apie seminarą, jie rodė jo metu darytas nuotraukas, padedančias jiems pristatyti vykusias veiklas – be jų jaunuoliams būtų buvę sunku sklandžiai kalbėti. Tiriamieji akcentavo, kad dalyvauti tokio pabūdžio seminaruose jie rekomenduotų visiems be išimties jaunuoliams: šiek tiek jaunesniems tam, kad labiau susipažintų tarpusavyje, o vyresniems – „*kad kaulus pramankštintų*“. Galima teigti, jog paauglystėje, pasak tiriamųjų, yra svarbu bendravimas bendraamžių rate, o vėliau tampa aktualus savęs pažinimas. Nors jie ir kalbėjo apie tai, kad gali būti žmonių, kuriems nepatiktų tokia veikla, tačiau, anot jų pačių, reikėtų pradžioje pabandyti ir tik tuomet nuspręsti, patinka ar nepatinka. Pabandymas dalyvauti naudingas tuo, kad gali įvertinti savo galimybes, pabūti kitokioje aplinkoje bei pradėti dalyvauti naujose veiklose.

Centro darbuotojas interviu metu taip pat pasakojo, jog po seminaro „*buvo daug kalbos*“. Kiekvienas dalyvis gyrėsi tuo, ką nuveikė per seminarą, kaip jiems ten pasisekė ir kas buvo sunku. Darbuotojas tai siejo su teigiama patirtimi, kurios gyvenime jie nėra daug turėję, tad **dalyvavimas seminaruose jaunuoliams gali padėti kaupti teigiamos patirties rezervą.**

„Po to bendraut lengviau ir su dalyviais, ir su kitais“

Tai, kad jaunuoliai buvo kartu seminare, padėjo jiems sukurti ne tik bendrą patirtį, bet ir temas ateities pokalbiams. Jie dalydavosi prisiminimais apie tai, koks buvo seminaras, nes „*jau buvo apie ką kalbėt*“. Taip pat tiriamieji pastebėjo, kad po seminaro paprasčiau paprašyti pagalbos ar atvirai pasakyti savo nuomonę buvusios grupės nariams. Seminarui pasibaigus susiformavo kelios interesų grupelės, kurios surado savo

bendrų pomėgių. Tiriamieji minėjo, kad seminaras padėjo atviriau kalbėtis ne tik apie buvusią patirtį, bet ir pradėti dalytis savo mintimis, pasaulėžiūra, idėjomis.

Visi tiriamieji tiek interviu metu, tiek per aptarimą sakė, kad jiems atmintin įstrigo susitikimai su vietos gyventojais ir jų geranoriškumas teikiant reikalingą pagalbą. Aptarimuose išryškėjo jaunuolių turimos išankstinės nuostatos apie tai, kad dažniausiai nepažįstami žmonės yra pikta linkintys ir geriau su jais nebendrauti. Tiriamieji pastebėjo, kad po seminario lengviau kalbėtis ir su visai nepažįstamais žmonėmis, pavyzdžiui, einant į oficialias institucijas ar kitas vietas, kur jie anksčiau nejaukiai jausdavosi.

Centro darbuotojas taip pat pabrėžė dalyvių bendravimą su seminario vadovais, nes „*jiems yra sveika su kitais žmonėm pabūti*“. Taip pat pastebėjo, jog dalyvavimas ir bendravimas buvo „*postūmis socialesniam elgesiui*“. Bendra patirtis sustiprino kontaktą su centro darbuotojais, kurie taip pat dalyvavo seminare. Santykis tapo neformalesnis ir artimesnis, todėl galiausiai jaunuoliai dažniau kreipiasi pagalbos ir patys siūlosi padėti. Ekspertai akcentavo, kad buvimas kartu seminare ir jiems patiems padeda išlaikyti santykį su dalyviais po seminario. Tai ypač padeda sudėtingose situacijose, kai jaunuolis pradeda atitolti nuo centro ar kitos įstaigos, kurioje lankosi, ar atsiranda problemų teikiant reikalingą socialinę paramą. Galima būtų teigti, kad seminare **įgyta santykio kūrimo patirtis ir sukurtas santykis** padeda jaunuoliams ir vėliau, ypač patekus į sudėtingas situacijas.

„Pasitikiu savimi, dabar galiu padėti kitiems“

Kalbant su jaunuoliais apie tai, kuo buvo naudingas jiems šis seminaras, visi pabrėžė, kad įgijo daugiau pasitikėjimo savimi. Tai pasireiškė keliuose srityse. Pasak tiriamųjų, jie drąsiau elgtųsi situacijose, panašiose į seminare buvusias: dažniau išsakytų savo nuomonę svarbiais klausimais ar padėtų kitiems orientuotis aplinkoje su žemėlapiu. Taip pat pasitikėjimas savimi pasireiškė kitose veiklose: jaunuoliai pasakojo, kad daugiau imasi iniciatyvos organizuodami bendras veiklas centre ir už jo ribų, kad ateityje norėtų patys organizuoti žygius ir prisiimti atsakomybę už grupes. Galima būtų teigti, kad teigiama patirtis bei naujų veiklų

išbandymas saugioje aplinkoje **suteikė daugiau pasitikėjimo savimi ir paskatino norą veikti.**

Centro darbuotojas akcentavo, kad tiriamieji po seminaro tapo pastabesni, atidesni kitų žmonių emocijoms bei elgesiui, kitų žmonių elgesį pradėjo vertinti ne taip kategoriškai. Pasitikėjimas savimi pasireiškė ir tuo, kad jaunuoliai po seminaro pasididžiuodami pasakojo apie įgytą patirtį bei savo pasiekimus seminare.

„Vienas lauke ne karys“

Diskusijos metu ekspertai akcentavo, kad, norint išlaikyti kiek įmanoma ilgiau seminaro poveikį jaunuoliams, būtina, kad kartu su jais seminare dalyvautų jiems pagalbą teikiančių (nebūtinai profesionalią ar specializuotą) įstaigų darbuotojai ar kiti jaunuoliams artimi asmenys. Jie seminare ne tik gali sukurti santykį, bet ir pradėti **kartu su jaunuoliu** dirbti asmens augimo ar socialinių įgūdžių lavinimo srityje.

Ekspertai pastebi, kad patys jaunuoliai nemano turintys vienokių ar kitokių savo problemų, tad, norint, kad jie integruotųsi į darbo rinką, grįžtų į švietimo sistemą ar kitomis priemonėmis bandytų spręsti savo problemas, **būtina koreguoti pačią sistemą, kad jaunuolis iš jos neiškristų.** Pasak ekspertų, socialinių programų veiksmingumas pasireiškia tuomet, kai *„yra likviduojamos neigiamos iškritimo iš sistemos pasekmės“* ir jaunuolis visuomenėje gali veikti užpildydamas spragas kitais būdais – negrįždamas į tą vietą, iš kur jį išmetė.

Centro darbuotojas kalbėjo apie tai, kad seminarai yra gera proga patiems darbuotojams išeiti iš kasdienės rutinos ir kartu su jaunuoliais tiesiog praleisti laiką kartu kitokioje aplinkoje. Taip pat didelė pridėtinė vertė, ekspertų nuomone, yra ta, jog vykdant patyriminio ugdymo seminarus, jų įstaiga tampa patrauklesnė būsimiems programų dalyviams, nes *„eina gandas, kad pas mus būna faina“.*

Ekspertai dar pabrėžė, kad *„teigiamos patirties kaupimas“* užsiimant pozityvia veikla ir bendraujant su seminarų vadovais kartais gali būti įvardijamas kaip seminaro rezultatas, kuris vienu ar kitu jaunuolio gyvenimo pasirinkimo momentu gali padėti apsispręsti jam naudingesne linkme.

APIBENDRINIMAI – KAS IŠTIES SVARBU TAIKANT PATYRIMINIO UGDYMO METODĄ DIRBANT SOCIALINĮ DARBĄ SU PAŽEIDŽIAMAIS JAUNUOLIAIS

1. Patyriminio ugdymo metodas patrauklus socialiai pažeidžiamiems jaunuoliams dėl savo veiklos specifiškumo, fizinio išbandymo ir asmeninio iššūkio, lygiavėčio santykio tarp vadovų ir dalyvių bei grupės proceso išgyvenimo. Jaunuoliams yra būtina aktyvi veikla, kad jie galėtų ne tik išsikrauti, bet ir išbandyti save, rizikuoti ekstremaliose situacijose, išsikelti tikslus, kurių jiems patiems būtų įdomu siekti ir dėti pastangų siekiant šių tikslų. Tokiu būdu didėja socialiai pažeidžiamų jaunuolių savivertė, kaupiama buvimo grupėje patirtis, patiriamas savarankiškas veikimas, stiprėja bendrieji gebėjimai.
2. Patyriminio ugdymo metodo naudingumas, socialiai pažeidžiamų jaunuolių požiūriu, pasireiškia: pasitikėjimo savimi augimu, socialinių įgūdžių lavinimu ir refleksijos (savarankiško savo patirties tyrinėjimo ir analizės) įgūdžių įgijimu bei plėtojimu.
3. Tinkamu laiku bei integruotai į visą socialinę pagalbą naudojamas patyriminio ugdymo metodas suteikia galimybes asmeniniam jaunuolių augimui bei teigiamos patirties kaupimui (tampa atsvara neigiamai jų gyvenimo patirčiai).
4. Patyriminio ugdymo metodo naudojimo ribas nubrėžia socialiai pažeidžiamų jaunuolių refleksavimo įgūdžių skurdumas. Norint plėsti metodo galimybes, būtina ne tik seminarų metu ugdyti šiuos įgūdžius, bet ir kasdien dirbant su šia tiksline grupe. Taip pat būtina plėtoti refleksijos, ypač neverbalinės refleksijos metodų įvairovę – asociacijų paveikslėliai, vaizdavimas kūnu, piešimas, simbolių panaudojimas ir pan.
5. Siekiant patyriminio ugdymo metodą daryti veiksmingesnį, reikia „įdarbinti“ seminaruose įgytą patirtį. Tai įmanoma tik tokiu atveju, jei seminaruose dalyvauja asmenys, kurie yra tiesiogiai susiję su pagalbos jaunuoliams teikimu, būtent jie po seminaro gali padėti jaunuoliams perkelti gautus įgūdžius į kasdienybę, „palydėti“ eksperimentuojant su suformuluotomis išvadomis ir pan.

Pasiūlymai socialinio darbo praktikams, naudojantiems patyriminio ugdymo metodą

Patyriminio ugdymo metodas pagal savo prigimtį yra siejamas su humanistine ir kognityvine mokymosi teorijomis, tad daugiausia dėmesio turi būti skiriama asmenybės vystymuisi bei tam reikalingų asmeninių ar socialinių įgūdžių lavinimui ir jaunuolių laisvam pasirinkimui, kaip keisti savo gyvenimą ir elgesį.

Nors patyriminio ugdymo metodas remiasi tuo, kas vyksta čia ir dabar, konkreti lavinimosi struktūra palengvina įgytos patirties suvokimą bei mokymąsi iš jos. Vienas svarbiausių momentų pažeidžiamam jaunuoliui bei ugdytojui – konkreti patirtis, kurią jaunuolis įgyja dalyvaudamas organizuotoje veikloje. Tačiau, norint „įdarbinti“ konkrečią patirtį, svarbūs refleksijos, išvadų padarymo ir pritaikymo kasdienybėje momentai. Tik šių elementų visuma padeda pasiekti efektyvių rezultatų dirbant su socialiai pažeidžiamais jaunuoliais. Kadangi ši tikslinė grupė beveik neturi reflektavimo įgūdžių, refleksija yra vienas sudėtingiausių patyriminio ugdymo ciklo momentų. Šių įgūdžių lavinimas turi vykti ne tik seminarų metu, bet ir kasdien dirbant su jaunuoliais. Tik tokiu atveju galime tikėtis, kad jaunuoliai gebės žengti kitus žingsnius: daryti išvadas ir įgūdžius pritaikyti kasdienybėje.

Patyriminio ugdymo metodas yra tinkamas dirbant su socialiai pažeidžiamais jaunuoliais, nes jis padeda rasti kuo įvairesnes galimybes bei išeitis. Šio metodo dėka yra sukurama saugi aplinka, kurioje pažeidžiami jaunuoliai gali eksperimentuoti nesibaimindami dėl pasekmių. Tai juos paskatina aktyviau ieškoti naujų sprendimų bei elgesio būdų. Šis metodas yra tinkamas būdas mokyti pažeidžiamus jaunuolius prisiimti atsakomybę už savo veiksmus bei sprendimus. Ugdytojas gali padėti sukurti tokią aplinką, kurioje jaunuoliai ne tik eksperimentuoja išbandydami vieną ar kitą elgesio modelį, bet ir gali visiškai prisiimti atsakomybę už savo sprendimus. Ugdytojo vaidmuo – leisti pažeidžiamiems jaunuoliams prisiimti atsakomybę lavinimo programų metu, o joms pasibaigus – skatinti atsakomybės prisiėmimą kasdieniame gyvenime. Patyriminio ugdymo metodas suteikia galimybes asmeniniam jaunuolių augimui, teigiamos gyvenimiškos patirties kaupimui bei lygiaverčio

santykio su programų vadovais užmezgimui. Platus patyriminio ugdymo metodo pritaikomumas padeda jaunuoliams išsikelti jiems aktualius tikslus ir jų siekti. Tačiau seminaro metu įgyti įgūdžiai ar pasiekti rezultatai dažniausiai yra matomi tik po kurio laiko arba integruojasi į visos suteiktos pagalbos rezultatus.

Patyriminio ugdymo metodas turi būti kompleksinės pagalbos pažeidžiamiesiems jaunuoliams elementas. Institucijų bendradarbiavimas dirbant su šia tiksline grupe suteikia galimybę sustiprinti patyriminio ugdymo procese pasiektus rezultatus bei padėti jaunuoliams juos pritaikyti kasdieniame gyvenime.

LITERATŪRA

1. Deltuva, A., Gurova, T., Godvadas, P., Čepienė, A. (2008) *Bendrujų kompetencijų ugdymo programos dėstytojo vadovas*. Vilnius: Vilniaus kooperacijos kolegija.
2. Dewey, J. (1997) *Experience and Education*. Touchstone New York, copyright by Kappa Delta Pi.
3. Godvadas, P., Jasienė, G., Malinauskas, A. (2014) *Patirtinio refleksyvaus mokymo taikymo vietos bendruomenės metodika*, Vilnius.
4. Goldstein, P. A. (1994) *The ecology of aggression*. Chicago, Springer.
5. Kolb, D. A. (1983) *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Baltimore, Prentice Hall Inc.
6. Luckner, J. L., Nadler, R. S. (1997) *Processing the Experience: Enhancing and Generalizing Learning*. Dubuque: Kendall Hunt.
7. McEvoy, G. M. (1998) Organizational Change and Outdoor Management Education. *Human Resource Management*, 36 (2): 235–250.
8. Rogers, C. (1994) *Freedom to learn: third edition*. Chicago, Springer.
9. Smith, M. K. (2003) Introduction to Informal Education. *The Encyclopedia of Informal Education*. Prieiga internetu: <http://www.infed.org/thinkers/et-hahn.htm>. Žiūrėta 2010-04-30.
10. Zlataravičienė, A., Mikalopaitė, D., Buzaitytė-Kašalynienė, J., Daubaraitė, R., Gabrieliūtė, V. (2006). *Patyrimo pedagogika ir jos taikymas*. Vilnius, JRD prie LR SADM.

SUMMARY

EFFECTIVENESS OF EXPERIENTIAL LEARNING METHOD WORKING WITH SOCIALLY VULNERABLE YOUNG PEOPLE

The article discusses application of experiential learning method in social work with vulnerable young people. First part is aimed at analysis of experiential learning method – its main principles and guidelines in working with vulnerable young people. Second part is aimed at presenting empirical study which was designed to explore how experiential learning method influences lives and self-sufficiency of vulnerable young people. Last part of the article provides some recommendations for social work practitioners planning to apply experiential learning method in work with vulnerable young people.

Keywords: experiential learning, vulnerable young people, core competencies.